

Кучерук О.А. Принципи розвивального навчання і методи реалізації їх у шкільному курсі української мови // Українська мова і література в школі. – 2017. – №1. – С. 8–13.

ПРИНЦИПИ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ І МЕТОДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЇХ У ШКІЛЬНОМУ КУРСІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Оксана КУЧЕРУК,

*доктор педагогічних наук, професор кафедри
світової літератури та методик викладання філологічних дисциплін
Житомирського державного університету імені Івана Франка*

УДК 371.321:801.8

У статті розглянуто теоретичні і практичні питання проблеми розвивального навчання української мови в основній школі з огляду на актуальність ідеї особистісно орієнтованої лінгвометодики. Зокрема, зосереджено увагу на сучасних принципах організації розвивального навчання, окреслено методи, які забезпечують створення розвивального освітнього середовища на уроках української мови. Розглянуто особливості застосування методу проектів у навчанні мови.

Ключові слова: *розвивальне навчання, принципи розвивального навчання, методи навчання, методика навчання української мови.*

Реалізація мети особистісно орієнтованої лінгвометодики залежить від урахування й упровадження положень теорії розвивального навчання. Сама ідея такого навчання не є новою. Вона мала місце ще в давньогрецьких риторичних школах, навчальна практика в яких спрямовувалася на мисленнєво-мовленнєвий розвиток учня за допомогою софізмів, контрверсії, розповідання міфів, змагань у красномовстві, диспутів, що давало змогу вдосконалити учня, виробити в нього готовність уміло діяти й говорити в громадських і державних справах. Сьогодні особливості розвивального навчання переосмислюються

відповідно до сучасних суспільних і освітніх запитів. Актуальність і перспективність розвивального підходу до формування мовної особистості відображено в освітніх документах.

Аналіз наукових праць, присвячених розв'язанню окресленої проблеми, свідчить, що українські дидактики-філологи досліджують окремі аспекти розвивального навчання. Зокрема, застосування розвивального підходу до організації уроку української мови (Н. Голуб, С. Караман, І. Кучеренко, С. Омельчук, М. Пентилюк та ін.), питання соціокультурного розвитку учнів на уроках української мови (О. Горошкіна, В. Новосьолова, А. Ярмолюк та ін.), роль засобів ІКТ у створенні розвивального освітнього середовища в навчанні української мови (К. Климова, Г. Корицька, Г. Шиліна та ін.) тощо. Незважаючи на інтерес учених до проблеми розвивального навчання, лінгвометодична теорія її розроблена недостатньо, а в навчально-виховній практиці сучасної школи розвивальний потенціал українськомовної освіти реалізується неповною мірою. **Мета статті** – визначити сучасні принципи розвивального навчання й окреслити методи реалізації їх на уроках української мови.

У контексті порушеної проблеми фахівці замислюються насамперед над такими питаннями: у чому суть розвивального навчання і як реалізувати його на уроці? Зупинимося на них детальніше в розрізі методики навчання української мови учнів основної школи.

Розвивальне навчання української мови – це навчальна система, спрямована на розвиток і саморозвиток мовної особистості учня шляхом використання його внутрішнього потенціалу під час опанування змісту предмета. Основний смисл розвивального навчання – розвиток мислення учнів. Механізм створення відповідної системи та ефективне впровадження її в шкільному курсі української мови базується на низці загальних і специфічних положень, описаних у працях психологів, дидактиків і методистів. Особливо визначальними в сучасних умовах розвивальної українськомовної освіти, яка, по суті, покликана забезпечити єдність учіння, розвитку, виховання й особистісного становлення учнів, є такі ***принципи навчання***:

– *принцип персонального цілевизначення*, що передбачає вибір чи самостійне проектування учнями конкретних навчальних цілей, такі дії розвивають здатність навчатися, життєво необхідні самоорганізаційні навички. У реалізації цього принципу на уроці української мови важливу роль відіграє *самостійна робота учнів з відповідними навчальними опорами*, у яких пропонуються ключові слова для формулювання цілей навчання, *діалог* між учнями, між учнем і вчителем, *метод проектів*;

– *принцип мотивації учіння й навчання*, що ґрунтується на інтересі, зацікавленості, допитливості, внутрішньому бажанні вчитися, емоційних переживаннях, пізнавальних потребах учнів. Для реалізації цього положення можна застосовувати *ігрові методи, лінгвістичні повідомлення в метафоричній формі, методи комп'ютерного навчання* та ін. Зацікавленість змістом тематичного матеріалу та методами його опанування сприяє підтриманню інтересу в навчанні, забезпечує «мотиваційну партитуру уроку» (за А. Марковою), розвиває думки, емоції, почуття учнів;

– *принцип проблемності*, який ґрунтується на закономірностях пізнання з урахуванням зони найближчого розвитку особи й реалізується шляхом використання відповідних за характером діяльності методів навчання (*евристичної бесіди, проблемних завдань, створення проблемних ситуацій, «розумового штурму»*), що спонукають учнів мислити з метою розв'язання проблем. Характерно, як зазначає Ю. Кулюткін, від змісту проблемної ситуації залежить домінувальне використання чи методів евристики, чи алгоритмічних методів, однак з навчальною метою евристичні моменти можуть бути пріоритетними навіть у тих завданнях, для яких є стандартні способи розв'язання [2, с. 183];

– *принцип емоційності*, відповідно до якого потрібно спиратися на позитивні емоції учнів як суб'єктів навчання, вести з ними емоційний контакт, адже дієвість методів навчання (*виклад матеріалу вчителем, діалог, підготовка й виголошення промови на уроці*), продуктивність мисленнєво-мовленнєвого розвитку учнів значною мірою визначається їхніми емоційними установками;

– *принцип індивідуалізації та диференціації навчання*, тобто організація

навчання має відповідати різним індивідуальним освітнім запитам учнів, що потребує забезпечення свободи у виборі індивідуальної траєкторії навчальної діяльності та врахування рівнів навчальних досягнень учнів у побудові й диференційованому використанні *варіативних вправ, пізнавальних завдань, комунікативних ситуацій* та ін.;

– *принцип освоєння дійсності за допомогою узагальнених наукових понять*, що особливо важливо для формування досвіду осмислення навколишньої дійсності та розвитку теоретичного і практичного мислення учнів. Це положення в контексті мовної освіти забезпечується *когнітивними і практичними методами, які передбачають виконання вправ, роботу над дидактичним текстом, засвоєння ключових слів теми, потребують концептуального аналізу, взаємообміну думками* тощо;

– *принцип свідомої діяльності*, відповідно до якого учень розумітиме, як упроваджувати на практиці навчальні досягнення, коли поетапно здобуватиме їх у процесі виконання свідомих навчальних дій. Зазначений принцип реалізується за допомогою *методу вправ, методу програмованого навчання* та інших;

– *принцип моделювання*, особливістю якого є визначення внутрішніх зв'язків об'єкта, що моделюється з використанням мовних знаків як засобів мислення і мовлення. Цей принцип утілюється за допомогою *методу «карта пам'яті», методу побудови когнітивних моделей, методу створення комунікативних моделей* та передбачає використання різних моделей понять, текстів, діалогів, способів дій для мисленнєво-мовленнєвого розвитку учнів. У реалізації цього положення важливим є не лише використання готових моделей, а й побудова учнями на уроці моделі навчального об'єкта, моделі загального способу розв'язання проблеми та конкретизація змодельованих відношень і загального способу дій;

– *принцип внутрішньопредметних і міжпредметних зв'язків*, він орієнтує на формування предметних знань, навичок, умінь і метапредметних понять (наприклад, мета, рефлексія, критерії оцінювання та інші поняття) як на спеціальних уроках мовлення, так і в процесі вивчення мовного матеріалу, який

є основою мовленнєвої діяльності. Для реалізації цього положення можна використати *метод роботи з навчальними опорами*, його різновид – метод роботи з фреймовими опорами, *дослідницький, рефлексійний* методи та інші;

– *принцип текстоцентризму*, тобто серед дидактичних засобів формування інтелектуально й духовно розвиненої мовної особистості має домінувати текст; основою для вироблення навичок аудіювання, говоріння повинен бути усний текст, а для читання, письма – письмовий, що створює культуродоцільне освітнє середовище. Методи роботи з текстами можуть бути різні: когнітивні, практичні, інтерпретаційні, креативні, – це, зокрема, *мовностильовий аналіз тексту, метод смислового бачення тексту, метод синектики*;

– *принцип комунікативності навчання*, що орієнтує на створення умов для міжособистісного спілкування, співпраці, кооперації учнів, перетворення їх в активних суб'єктів навчання. Реалізації цього положення сприятимуть, поза іншим, *інтерактивні методи* навчання;

– *принцип технологічності та інноваційності навчання*, що передбачає відкритість освітнього процесу до реалізації нових методів шляхом запровадження сучасних технологій навчання. Аби реалізувати такий принцип розвивального навчання, традиційні та інноваційні методи важливо застосовувати комплексно. По-сучасному свій розвивальний потенціал вони можуть виявити в контексті квест-технологій (веб-квестів), мультимедійних, змішаних технологій навчання тощо;

– *принцип взаємозв'язку самооцінювання, взаємооцінювання й зовнішнього оцінювання якості учнівського результату*, що здійснюється в порівнянні з визначеною наперед нормою навчального результату. У реалізації цього положення на уроці української мови доцільно використовувати *метод тестів, метод читання з пошуком відповідей на завчасно поставлені запитання, диктант, метод творчої реалізації* та ін.

– *принцип учнівської рефлексії*, що передбачає самоаналіз змісту, способів і результатів навчальної діяльності на основі самопізнання. Утілити це положення на уроці можна за допомогою *рефлексійного есе, рефлексійного*

полілогу та інших методів, що дають змогу учневі виявити навички критично мислити, аналізувати власні успіхи й труднощі, уміння прогнозувати шляхи подальшої діяльності.

Для того щоб методи реалізації положень розвивального навчання набули ефективного застосування, учитель має чітко визначити розвивальні цілі (пізнавального, організаційно-регулятивного, комунікативного спрямування) та врахувати їх в організації навчальної взаємодії.

Серед методів навчання особливий розвивальний потенціал має метод проєктів. Щоправда, у педагогічній практиці суть цього методу часто розуміють поверхово й перетворюють його на підготовку банальних учнівських рефератів. Окреслимо загальні положення, на яких має ґрунтуватися організація цього методу навчання й запропонуємо відповідні методичні рекомендації.

Метод проєктів – комплексний спосіб навчання, що становить сукупність навчально-пізнавальних дій, необхідних для розв’язання певної проблеми на основі творчого пошуку учнів, і передбачає презентацію одержаних результатів у вигляді конкретного навчального продукту проєктної діяльності [3, с. 125].

Потрібно зазначити, що в педагогіці (В. Лазарєв, О. Новиков та ін.) слово «*проєкт*» переважно вживається у двох значеннях: 1) як образ майбутнього результату системи у формі моделі; 2) як завершений цикл продуктивної діяльності, що складається з трьох основних фаз – проєктування, технологічної і рефлексійної – кожна з цих фаз складається зі стадій, а стадії – з етапів. Якраз друге значення й лягло в основу суті методу проєктів, який дає змогу реалізувати на практиці ідею розвивального навчання на основі діяльнісного підходу.

Метод проєктів, з боку учня, потребує "занурення" в тему на певний час, а з боку вчителя, – створення необхідних умов, які передбачають інформаційно-пошукову свободу для учнів, розвивають їхню думку, стимулюють мовленнєву діяльність і спонукають самостійно знаходити шляхи розв’язання проблемних завдань. Важливо, щоб учитель регулював і контролював перебіг спланованих дій, допоміг учневі впевнитися в собі, у своїх внутрішніх можливостях, а також

усвідомити значущість проблеми, яку розв'язує. Ефективність проектної діяльності залежатиме від того, чи зуміє вчитель залучити школяра до самостійного розв'язання проблемного завдання, а не зробить це за нього.

Розв'язання проблем методом проектів залежить від розвитку інтелектуальних здібностей учнів, їхніх навчально-предметних і соціокультурних знань, умінь визначати цілі своєї проектної діяльності, планувати процес досягнення цілей, висувати гіпотези, перевіряти їх, працювати з інформаційними джерелами, робити аналіз, генерувати ідеї, узагальнювати й оцінювати результат, а також умінь відповідально й ефективно працювати в групі за умови групової проектної діяльності. Цей метод зацікавлює навчально-пошуковим процесом, збільшує продуктивність учнів.

За А. Конишевою, метод проектів передбачає використання широкого спектру проблемних, дослідницьких, пошукових методів, орієнтованих чітко на реальний практичний результат, значущий для кожного учня, який бере участь у виконанні проекту, а також розроблення проблеми цілісно з урахуванням різних чинників, умов її розв'язання й реалізації результатів. Зокрема, інформаційні проекти часто інтегруються в дослідницькі проекти й стають їх певною частиною, модулем [1, с. 73]. Дослідниця справедливо зазначає, що в реальній практиці доводиться мати справу зі змішаними типами проектів.

Виділяють різні типи учнівських проектів за характером цілей (і результатів) проектної діяльності:

- *дослідницькі* – чітко структуровані, подібно до справжнього наукового дослідження;
- *творчі* – наприклад, створення відеофільму, свята української мови;
- *інформаційні* – виявляються в оформленні знайденої, відібраної, проаналізованої й систематизованої нової інформації про певний об'єкт, явище, подію, наприклад створення інформаційної статті, тощо.

Використання методу проектів у навчанні української мови дає змогу зробити навчально-виховний процес динамічним, різноманітним, психологічно збалансованим, сформуванню мотивацію саморозвитку мовної особистості, сприятливі стосунки між учасниками проектної роботи, допомагає розвивати

організаційні здібності, творчі задатки школярів, збагачувати їхній особистісний досвід. Усе це стимулює позитивне ставлення учнів до змісту навчального предмета й процесу українськомовної освіти. Водночас із позитивними аспектами методу можна виділити деякі труднощі, пов'язані з нелінійною стратегією навчання; довготривалістю розроблення окремих проєктів; об'єктивним оцінюванням учнів за умови групового виконання проєктів; недостатньою методичною підготовкою вчителя до використання проєктного методу; низьким рівнем творчості багатьох педагогів.

Завдання вчителя – давати такі теми проєктів, які потребують від учня самостійності в проєктній діяльності. Як приклад застосування методу проєктів у навчанні української мови учнів основної школи може бути пошук шляхів розв'язання проблем за такими темами: *"Історія українського народу у фразеологізмах"*, *"Духовна культура українського народу в прислів'ях і приказках"*, *"Семантика символічних назв чисел у фразеологізмах української мови"*. У межах проєктної роботи учні мають проаналізувати проблему, спроектувати цілі, сформулювати гіпотезу, спланувати способи досягнення цілей, відібрати необхідні народні вислови, фразеологізми, проаналізувати їх, опрацювати довідкову літературу, у результаті розв'язання проблеми зробити узагальнення, висновки; проілюструвати результати проєктної роботи й оформити їх у вигляді буклету чи комп'ютерної презентації тощо. З метою розвитку учнів як мовних особистостей пропонуємо залучати їх до виконання й інших проєктів [4, с. 101-105], зокрема, наведемо окремі рекомендації.

«Дидактична скринька». Мета проєктної діяльності, наприклад, – зібрати прислів'я, приказки про мову і мовлення та зробити естетичний коментар до образної природи їх значення.

«Українська лексикографія в іменах». У проєкті можна згадати про так звані азбуковники, відомі ще з XIII ст., словники Лаврентія Зизанія, Памво Беринди, Б. Грінченка, А. Кримського, І. Огієнка, М. Рильського та інших вітчизняних лексикографів.

«Модель творення словесного образу в прислів'ях». У результаті дослідження прислів'їв учні можуть простежити, як пряме значення

словникового *слова*, за яким стоїть поняття про явище чи предмет позамовного світу, в метафоричному вислові комунікативного типу завдяки ситуативному переосмисленню досвіду народу виражає *узагальнене поняття*, набуває узагальненого духовного значення й переходить в *образ*. Наприклад, словникове пряме значення стрижневого слова *смола* (липкий пахучий сік хвойних дерев або темна в'язка з неприємним запахом органічна речовина, що утворюється при сухій перегонці дерева) у прислів'ї *«Не чіпай смолу, бо прилипне»* набуває іншого значення, виражає погане суспільне оточення, яке негативно впливає на людину. Механізм трансформації слова в образ виконавці проекту можуть подати у вигляді структурно-логічних схем із відповідними коментарями (на прикладі проаналізованих народних висловів).

«Взаємозв'язок мови, мислення і культури народу в українських прислів'ях». Дослідження проблеми дасть змогу учням глибше збагнути суть мови не лише як засобу спілкування, а й як виразу національної психіки, мудрості народу, його духовної культури, що яскраво представлено в прислів'ях.

«Словник». Результатом проектної роботи може бути рукописний орфоепічний словник, упорядкований на основі слів, у яких часто допускають помилки ведучі місцевих радіопередач (телепередач).

«Магія слова». Як варіант, мета проекту – підготувати інформаційне повідомлення про віру українців у можливість вербального впливу на довколишній світ. У проектній роботі можна захистити тезу: словесна магія ґрунтується на вірі у зв'язок слова і дії та передбачає обов'язкове вживання традиційних словесних формул. Віра в чудодійну силу слова відбилася в народних замовляннях, які могли супроводжуватися певною ритуальною дією, наприклад: *«Дай же, Боже, час добрий, щоб моя капуста приймалась і в головки складалась (примовляють на Івана Головатого, 25 травня, за першою розсадою, тримаючи її в руках)! Щоб моя капусточка була із кореня коренистая, із листу головистая (голову собі обіймаючи і б'ючись у поли)! Щоб не росла високо, а росла широко (присідаючи)! Щоб була туга, як коліно (посидівши і придавивши коліном)! Щоб була туга, як камінець, головата, як*

горщок, а біла, як хустка (*посадивши вже розсаду, накривши її горшком, на горщик поклавши камінця, а поверх білу хустку*)» (За М. Номисом).

«Магічні числа». Результатом проектної діяльності може бути інформаційно-ілюстративний продукт у вигляді відеофільму або учнівського дослідження. Дослідження символіки чисел у межах учнівського проекту (з опертям на праці В. Войтовича, О. Потапенка та ін.) має на меті розвинути дослідницький потенціал учнів, допомогти їм оволодіти способами проектної діяльності, збагатити внутрішній світ школярів. Відповідна проектна діяльність спонукатиме їх замислитися, чому в народі кажуть: *«Один син – не син, два сини – півсина, а три сини – ото син»*, чому три рази цілуються при зустрічі й розлуці, чому сім кольорів веселки, сім днів тижня, сім днів посту, дванадцять страв для Святої вечері. Учням цікаво буде дізнатися, що **нуль** символізує простір, безконечність; **один** означає центр, від якого розміщується «ліве – праве», «верх – низ», «один» асоціюється з початком, Сонцем, Богом, монархом і т. ін. **Два** означає пару, вважається диявольським числом, асоціюється зі смертю – на похорон несуть парне число квітів, з цим числом у народі пов'язується поняття «близнята», наприклад в українській міфології богиня світової гармонії, краси, небесна мати Лада народила дітей-близнят – Лелю, богиню кохання, та Полеля, бога світлого дня; число два символізує єдність та боротьбу протилежностей, якими є, зокрема, «життя» і «смерть». **Три** символізує весь світ, триєдність *небо – вода – земля, батько – дитина – мати*, викликає в уяві образи *трикутника, трійці, тризуба*. **Чотири** пов'язується з повнотою, образною цілісністю, кажуть: чотири частини доби – ранок, день, вечір, ніч; чотири пори року; чотири етапи людського життя (*«чотири броди»*) – дитинство, юність, зрілість, старість; чотири фази місяця; чотири кути в кімнаті; чотири кінці в хреста; у фразеологізмі *«іди на всі чотири сторони»* значення числівника переосмислюється, тобто куди хочеш. **П'ять** символізує спокій, успіх, викликає в уяві образ п'ятикутної зірки. Гармонію, рівновагу означає й число **шість**: за шість днів було створено світ. Сакральним є число **сім**; сьомий день тижня – вихідний; щоб замісити весільний коровай, брали воду із семи криниць; кажуть *«сім чудес світу»*, *«за сімома печатями»*,

«сім раз відмір, один раз відріж»; образ бога Семиярила означає сім сонць. **Вісім** пов'язане з духовним очищенням після семи днів посту; у скіфській та індійській міфології нараховують по вісім божеств. **Дев'ять** – це три рази по три, тому символізує потужну духовну силу. **Десять** символізує *Дерево життя*. **Одинадцять** іде після числа, що символізує досконалість (десять), тому вважається гріховним. **Дванадцять** виражає досконалість, число знаків Зодіаку, місяців року. **Тринадцять** символізує морок, «чортову дюжину». **Сорок** пов'язане з очищувальним постом, поминанням покійника на сороковий день і т. ін.

«**Символіка кольороназв**». Це може бути дослідницький проект. Учень має самостійно вибрати напрям дослідження: символіка кольороназв крізь призму світогляду давніх українців; роль кольороназв у ворожіннях і замовляннях; аналіз язичницьких імен, пов'язаних із кольорами (*Білоус, Білява, Зеленко, Рябчик, Рудий, Краснець, Черногуз, Чорний* та ін.); особливості вживання колірної лексики у творчості поетів-земляків.

«**Брати-місяці**». Результат проектної роботи, наприклад, – цікаве дослідження про 12 місяців, їх назви та народні уявлення, пов'язані з ними. У сиву давнину наші предки новий рік починали 1 березня (є думка, що це було до 1348 року). Тому в проектній роботі висвітлення матеріалу можна почати з місяця березня. Добре, коли учні звернуть увагу насамперед на прозорі народні назви місяців, їх мотивовану внутрішню форму:

- Березень – *зимобор, крапельник, протальник, весновій, марець, соковик, красовик*.

У народі казали: «У марець ще мерзне старець», «Березень зиму ламає», «У березні кожух і без гудзиків теплий».

- Квітень – *цвітень, дзюрчальник, водолій, вередун, пустун*.

Народна мудрість каже: «Минув марець, готуй у поле ярець», "У квітні ластівка день починає, а соловей кінчає», «Квітневий день рік годує».

- Травень – *май, розмай, пісенник, травник*.

Кажуть: «Буває май – під кущиком рай, а то май – коню сіна дай, а сам на піч залягай», «Май – вінець весни».

- Червень – *полудень року, рум'янець, різноцвіт, першоліто, сінокісник.*

Кажуть: «Червень – рум'янець року», «У червні на полі густо, а в коморі пусто».

- Липень – *страдник, косень, дощовик, громовик.*

Народ підмітив: «У липні літо маківкою повито», «У липні день одбуває, а жара прибуває», «Яка погода в липні, така буде в січні».

- Серпень – *жнивонець, хлібосол.*

У народі казали: «Серпень втоми не знає – усе збирає, припасає», «У серпні спина мліє, а зерно спіє».

- Вересень – *хмурень, маїк, сівень, бабине літо.*

Народ мудро підмітив: «Вересень студений, але ситий», «Садок у вересні, що кожух у січні».

- Жовтень – *листовій, древопилець, весільник, передзимник.*

Казали: «У жовтні на день сім погод: сіє, віє, крутить, мутить, реве, зверху ллє, а знизу мете», «Жовтень-болотник ні колеса, ні полоза не любить».

- Листопад – *листогній, полузимник, коваль, сонцеворот.*

Народ образно уявляв: «Листопад вересню онук, жовтню син, а зимі брат», «Листопад білими кіньми їде».

- Грудень – *студень, стужайло, вітрозим, зимник, лютовій, хмурень.*

Казали: «Грудень поле грудить, а хатинки студить», «Грудень рік кінчає, а зиму починає», «У грудні так тепло, як за лихим паном».

- Січень – *сніжень, сніговик, льодовик, щипун, тріскун.*

Народні спостереження відбилися у виразах: «Січень наступає – мороз людей обнімає», «Січень без снігу – літо без хліба».

• Лютий – *бокогрій* (сонце вищає, але один бік гріється, а другий ще мерзне), *сніговій, скажений.*

Казали: «Лютневий сніг весною пахне», «Лютий ведмедю в барлозі бік пригріває», «Як лютий не лютуй, а на весну брів не хмур».

«Тваринний світ у давніх віруваннях українців». Ця проектна тема спрямована на те, щоб допомогти учням пізнати міфологічний світогляд українців через систему духовних смислів, виражених у формі поетичних

образів (*цар-бик, царівна-жаба, побратим-кінь, дівиця-куниця, вірний собака та ін.*). Результат проектної роботи може бути виражений по-різному: у вигляді публіцистичної статті, усного журналу, відеофільму тощо.

«*Художники рідного краю*». Це може бути груповий проект публіцистичної статті з метою популяризації краєзнавчого матеріалу.

«*Світ лікарських рослин у легендах і переказах*». Проект можна оформити у вигляді усного журналу або друкованої продукції. Наприклад, одна сторінка журналу може бути присвячена рослині *сон-трава*. У народних легендах згадується чарівне зілля, за допомогою якого засинають надовго. Інша – *чебрецю* (*євшан-зілля*), який має магичну силу. За переказами, ним обкурювали обійстя, лікували жовтяницю, брали із собою, від'їжджаючи далеко, як символ рідного краю. Можна зібрати матеріал про *папороть*, яка знімає втому, додає бадьорості. З нею пов'язана легенда про те, як ця рослина цвіте раз на рік опівночі на свято Івана Купала й охороняється нечистою силою. Вважалося, якщо зірвати цю квітку, підкинути її вгору, то на тому місці, де вона впаде, можна викопати скарб. Звичайно, потрібно згадати й *калину, удодів чобіт* (*брат-і-сестра*), *часник, гіркий полин, рожу* тощо.

«*Вузлики на пам'ять*». Це може бути навчальний проект про закономірності правопису (на матеріалі окремих тем орфографії, пунктуації). Особливості правопису можна зашифрувати у вигляді графічних ключів, символів, позначок і відповідно оформити.

Загалом у підготовці проектів на лінгвістичні і соціокультурні теми учням корисно буде звернутися до праць В. Войтовича, В. Скуратівського, О. Потапенка, А. Матвієко, Є. Чак та ін. Наголосимо, що цінність методу проектів полягає в освоєнні життєво необхідних способів проектної діяльності.

Окреслений підхід відповідає сучасним вимогам до створення освітнього середовища, у якому, по суті, стираються межі між науковим і навчальним знанням на тому рівні, що доступний учням. Виконання пропонуваніх проектів розширює лінгвістичний світогляд учнів, їхній соціокультурний досвід, розвиває теоретичне і практичне мислення, критичний погляд, готовність працювати з інформаційними джерелами, здатність продукувати оригінальні

ідеї, розв'язувати проблеми, комунікативні вміння, навички співпраці, духовно збагачує внутрішній світ. Відповідна самостійна робота учнів потребує не лише належної продуманої організації, а й контролю на новому якісному рівні. Так, після завершення роботи виконавці на спеціальному уроці (це може бути *урок-творчий звіт*) захищають свій проект, основні думки ілюструють за допомогою продуманої наочності з використанням інформаційно-комунікаційних технологій.

Отже, розглянуті принципи розвивального навчання і методи реалізації їх у шкільному курсі української мови визначають необхідні умови для формування інтелектуально розвиненої й духовно багатой мовної особистості школяра. Чітке розуміння вихідних положень розвивального навчання має важливе значення для послідовного впровадження їх в освітньому процесі. Усвідомлення суті наведених принципів і методичних рекомендацій дає змогу обґрунтовано розроблювати моделі розвивальних технологій, варіативних методик та ефективно реалізовувати їх у шкільній практиці. Питання розвивального навчання української мови в основній і старшій школі залишається відкритим для подальших досліджень.

В статье освещаются теоретические и практические вопросы проблемы развивающего обучение украинскому языку в основной школе с учетом актуальности идеи личностно ориентированной лингвометодики. В частности, сосредоточено внимание на современных принципах организации развивающего обучение, выделены методы, которые обеспечивают создание развивающей образовательной среды на уроках украинского языка. Рассмотрены особенности внедрения метода проектов в обучение языку.

Ключевые слова: *развивающее обучение, принципы развивающего обучение, методы обучение, методика обучения украинскому языку.*

The article deals with theoretical and practical issues of developing education Ukrainian language in primary school because of the urgency of the idea of personality-oriented linguistic techniques. In particular, the author focuses on

modern principles of developmental education, outlines methods that enable the creation of developmental learning environment in the classroom Ukrainian. This article considers the features of the method of projects in language teaching.

Keywords: *developing education, principles of developmental education, teaching methods, methods of teaching Ukrainian.*

Література

1. Коньшева А. В. Современные методы обучения английскому языку / А. В. Коньшева. – Мн. : ТетраСистемс, 2003. – 176 с.
2. Кулюткин Ю. Н. Эвристические методы в структуре решений / Ю. Н. Кулюткин. – М. : Педагогика, 1970. – 232 с.
3. Кучерук О. А. Методи навчання української мови в загальноосвітній школі : [словник-довідник] / О. А. Кучерук. – Житомир: Рута, 2010. – 184 с.
4. Кучерук О. А. Основи естетичного виховання в шкільному курсі української мови : [навчальний посібник] / О. А. Кучерук. – Житомир, 2006. – 200 с.